

НИКОЛА МАРИНКОВИЋ

БЕЋКОВИЋЕВ ПУТ ДО „ТРИ ПОЕМЕ”

Приликом додељивања Његошеве награде, 1998. године на Цетињу, Бећковић је рекао да оно његошевско „што се не шће у ланце везати” јесте сам језик, који је песник наследио и у коме ствара. Иако је недостатно рећи да су пресудни увиди о поезији једнога песника превасходно у песниковим речима о њој (јер чему онда писање о поезији), ипак у цитираном исказу постоји траг који нас води у срце оног феномена који Бећковићеву поезију чини изазовном – како то да је сваком збирком Бећковић исти и другачији, проналазећи меру у којој је могуће његов стих препознати искључиво као његов, али истовремено запазити и поетичку промену.

Антички историчар Тукидид пише да су у току Пелопонеског рата, после разарања малог пркосног града на острву Мелу, речи промениле своје значење. На инструментализовање језика и културе нас упозорава и историја српског двадесетог века, од наредбе да се мења школски програм 1914. године у чувеном аустроугарском Ултиматуму, преко уништавања ћириличних књига 1915, паљења библиотеке 1941, па преко разноврсних забрана које су ограничавале језик и књижевност после Другог светског рата. И стога Бећковић већ у збиркама *Вера Павладољска* и *Меџак луџалица* из поља (подразумеване) поетичке нормативности одступа у тај прогањани језик и његове мале форме као поља слободе. И док у *Вери Павладољској*, коју изнутра осветљава висока тема љубави и нема толико фолклорног наслеђа, то се његов удео увећава у збиркама *Меџак луџалица* и *Тако је зоворио Маџија*, у мери у којој рана Бећковићева песма „Сонет” није ништа друго до комбинација малих усмених облика у једној строгој песничкој форми. Та борба за верност речима избија из множине раних Бећковићевих песама, попут песме „Доста је било”:

*Ујошребимо све речи јер је сан сваке речи да буде
ујошребљена
И избављена из речника и писаћих машина.*

Млади Бећковић (а он је увек млад, чак и када буде био млађи)
пева и:

*Дижем глас јрошив свакога ко жели биши нада
мног.
Јер хоће да ме учини робом, а шо ме више не
занима.
Нећу да будем нишиа друго него оно шио сам.¹*

Ову прокламовану слободу, која истовремено тражи ослобађање и језика и онога ко се језиком служи, а то су и песник и његови реципијенти, Бећковић проналази у окретању народном говору који и даље чува обиље речи које се у његовој поезији пуној разговора, упадица, набрајања, разбрајалица и ругалица неометано ослобађају. У том поетичком кретању је поема *Рече ми један чоек* прво Бећковићево освајање слободе језика у којој се песник обрео упркос свету око њега, и којом досеже до архетипских слојева једног колективног несвесног, са чим смо суочени читајући трилогију коју чине *Рече ми један чоек*, *Међа Вука Манишога* и *Куку и леле*.

Али после тајне говорења, досегнуте у књизи *Рече ми један чоек*, откуда искуство поеме „Не дај се јуначки сине”, откуда асоцијативно богатство ругалачких речи и каталог ругалачких речи из карневализацијских језичких слојева? Зашто је окретање фолклорном идиому најпре свој израз нашло у набрајању, ругању и лелеку, у гротескном и тужбаличком стиху, у једном особеном десетерцу који не слави него тужи, а често и проклиње? Нижу се остварења попут „Унук Алексе Маринкова плаче над Црном Гором”, „Кукавица”, па је већ у „Лелеку мене” заједница чијим говором пева Бећковић готово онтолошки немогућа:

*Њин Падица мрјав кући дође,
А нац Царе из зроба не усја.
Не одосмо намо ни онамо
Полумјесец више не осјаде.
Крси на Небу никад не иззрија.
Осјадосмо у збеж без Турака.
Пећине нам јосјадосе куће.²*

¹ Матија Бећковић, *Два свећа*, Просвета, Београд 1980, 19.

² Матија Бећковић, *Поеме*, СКЗ, Београд 1986, 301.

Ако усмени облици преносе колективно, завештано знање, онда је овде, на неочекиваном месту, то знање представљено као беспредметно, а колектив као парадоксалан и извргнут песничкој порузи. Отуда говорници Бећковићевог језика нису наследници сакралног већ нежељеног Завета, гротескни у својој измештеној појавности:

*Посвећени, љуџи, задивљали,
А докони, сџироџи и свечани.
Збоџ великих бриџа које брине
Свако се чини велики је.³*

Зато је и могуће да се међу деструктивнијим лирским сведочењима о смрти епске традиције српског народа нађу управо Бећковићева:

*Моја Црна и све Црња Горо,
Нема већеџ несмисла и жрџиве
Неџо џивоје – за завјеџ залудџи.
Сџираџно ли је џиџо џе виџе нема,
А сџираџније џиџо и сад џосџојџи.⁴*

Тиме поеме „Богојављење” и „Лелек мене” функционишу као поетички врхунац овог кретања у Бећковићевој поезији, када се колективно несвесно изрођује у колективно бесловесно, на којим ни Бог није властан. Јер, уместо земље Обилића, поетички развој Бећковићеве поезије конфигурише искуство земље Шћепана Малог, једине земље на свету у којој „постоје горди конобари, / Подворници с хајдучким брцима”.⁵

Бећковићева епска трилогија зато се закономерно завршава „Вучјом тужбалицом”, као епилогом једног дужег језичког силажења у колективно искуство, ослобађања речи и облика који су се последично ослободили не само ланаца отуђене савремености већ и ланаца завета, откривши један бивши епски колектив као потпуно испражњен од смисла, чији припадници ће „Молећи се Богу дволичити, / Лелечући нешто шићарити!”⁶

Од вековне истрајности у борби за завет остало је још само испражњено од сваког смисла сукобљавање зарад сукобљавања, међусобна истрага која нема епилог – што је најдубљи лирски увид

³ Исто, 303.

⁴ Исто, 310.

⁵ Исто, 321.

⁶ Исто.

књиге *Ђераћемо се још*. У њој се заветни језик приближава сатири, враћајући се из предања у друштво и активирајући онај ругалачки језички слој да покаже да је једино могуће наслеђе – наслеђе Шћепана Малог, које у својој узалудности промашеног кретања устаје и против Бога:

*Ђераћемо се још
Са Богом и људима
Сваки у Бога дан
С Богом се ћераћи и рваји
То је управо ћерање
А с ким год се ћераш
С њим се ћераш!*⁷

Тако је песник од једне далеке неслободе, у којој није трпео никога изнад себе, како је писао у песми „Доста је било”, стигао до неслободе обесмишљеног завета, који још претрајава искључиво као празна форма, јер „Ђерања има / Ако разлога нема”⁸

Куда се даље могло наставити поетичко кретање? Сигурно не у сатиру, јер двокњижје *Кад будем млађи* и *Кад будем још млађи* не поништава трагику поеме „Лелек мене”, не скида удес узалудности са колективног искуства, не чини „горде конобаре” ни мање гордим, ни мање конобарима.

Решење је баш тамо где је прокуљали језик и колективно несвесно одбијало да крене, без обзира на песника: ка Богу. Како је онда песник ослободио заветни језик бесловесности против његове логике? Мењајући свој израз, ослобађајући језик за елементе молитвеног дискурса, који је и настао у сврху познања и слављења Бога. Управо то је поетичко становиште *Три поеме*, али и одговор на питање зашто су оне тако блиске претходној Бећковићевој поезији, а тако различите од ње. Јер, песник нас је навикао да у његовој поезији проналазимо наслеђене облике који до савремености преносе древна знања и искуства, и то се може препознати у готово литургијском понављању молитвеног дистиха на крају сваке строфе (ако се строфама могу назвати) поема „Господе помилуј” и „Слава теби Боже”.

Ту је и карактеристична отвореност ка набрајању асоцијативно сличних речи, али не и ругалачких. Ту је и метафизичка туга за свет (у име онога што није од „овога света”: „А песнику је сваком отаџбина / Она непозната далека једина / Чији је грађанин

⁷ Матија Бећковић, *Ђераћемо се још*, Октоих – Град театар, Подгорица–Будва 1998, 128.

⁸ Исто, 132.

једино и био”⁹), али не и лелек. Сви ритмички и стилски импулси се врхуне у молитвеној реторици, која је сусрет са Богом, са оним „Другим” и „Сваким” који се у бесловесности „ћера”, а који је једина (поетичка) могућност излаза, и да ка њему, парафразирајући Левинаса, увек треба бити отворен.

Овај песнички чин није сасвим његошевски, иако јесте на Његошевом трагу. Бећковићеве најновије поеме су освећивање једног изграђеног песничког језика, и у том освећивању се види његов преображај, истост која је истовремено и различитост. Бећковићев песнички језик је обухватио све поетичке границе које су могле да проистекну из његове унутрашње логике, али никад није остао затворен за друге путеве ослобођења и коначно га је досегао кроз фигуру Бога. Тиме је и сам песник начинио квалитативно нов субверзивни искорак, у контрасту са налогом времена: у постхуманистичком тренутку наглашене детрадиционализације као унутрашњег механизма епохе, реактивирање молитвене реторике није само аутономни песнички чин, омеђен и затворен корицама књиге, већ позив на преосмишљавање различитости кроз натпеснички концепт саборности:

*А у језику сваког национа
Сви су језици и сва васиона
Створени због неког разлога и смисла
Као делови божјега промисла.^{10*}*

⁹ Матија Бећковић, *Три поеме*, СКЗ, Београд 2015, 52.

¹⁰ Исто.

* Беседа изговорена на трибини „Матија Бећковић: О међувремену”, у Студентском културном центру у Београду, 22. фебруара 2016. године, у оквиру циклуса трибина „Разговори са живим класицима”.